

DOI: 10.19195/0137-1150.168.38

Data przesłania artykułu: 13.09.2017

Data akceptacji artykułu: 6.01.2018

SNEŽANA MILOSAVLJEVIĆ MILIĆ

Univerzitet u Nišu, Serbia

Motiv katabaze i naratološki koncept sveta priče

Pod uticajem teorije mogućih svetova i njenih glavnih predstavnika (Luboimir Doležel, Tomas Pavel, Umberto Eko), kasnih 70-ih godina prošlog veka jača interes za prirodu fikcionalnog teksta, pre svega za njegov semantički domen. Kako podseća Mari-Lor Rajan, jedna od najznačajnijih teoretičarki postklasične i transmedijalne naratologije, „semantički domen teksta nije neki individualni svet u modalnom sistemu, nego je on sam sistem svetova“¹. U njegovom središtu je stvarni svet teksta (SST), kao predstava činjeničnog, referentnog sveta teksta kome se pristupa iz prirodnog sistema našeg stvarnog sveta (SS). Kao „zbiru svetova projektovanih tekstrom“, „tekstualnom univerzumu“ pripadaće svi svetovi, pa i oni „alternativni mogući svetovi“ (AMS) koji okružuju SST².

U okviru ove tripartitne podele Rajanova razlikuje dva načina trans-svetskih odnosa: transuniverzumski (SS→SST) i intrauniverzumski (SST→AMS, ili njegove alternative). Ograničenja ili odnosi pristupačnosti Rajanovoj su poslužili kao metodološko polazište za tipologiju žanrova, kao i za distinkciju fikcionalnih i nefikcionalnih tekstova.

Fenomenu transsvetovnih (transfikcionalnih) putovanja ova teoretičarka se vraćala u više svojih radova, a značajan prilog ovoj temi dali su i Hilari Danenberg, L. Doležel, Juri Margolin. Odnos između svetova tako je u dobroj meri razmatran preko književnog lika i različitih verzija (pandana ili parnjaka) koje „narativne jedinke“³ mogu imati. Odnedavno ekspanzivna grana transmedijalne

¹ M. Ryan, *Possible Worlds: Artificial Intelligence and Narrative Theory*, Bloomington 1991, s. 31.

² *Ibidem*.

³ J. Margolin, *Jedinke u narativnim svetovima: jedna ontološka perspektiva*, „Rec“ 1997, br. 30, s. 88.

naratologije jedan deo svojih istraživanja bazira upravo na putovanju (egzistenciji) likova kroz svetove različitih medija.

Interes za sekundarne, alternativne, moguće, intermedijarne svetove⁴, kasnih 90-ih godina prošlog veka dobio je čvrsto metodološko uporište u kognitivistički orijentisanim pristupima književnom tekstu: kognitivnoj lingvistici, kognitivnoj poetici (tekstualni svetovi), kognitivnoj naratologiji (narativni svetovi). Sintagma „svet priče“ danas je nezaobilazan terminološki sastojak književnonaučnog vokabulara, bez obzira na to o kojem se žanru raspravlja. Tradicionalne generičke označke su upravo preko ove sintagme reinterpretirane a razlike među njima nivilisane i time što je *priča/narativ* dobila privilegovano heurističko mesto⁵.

Ukazujući na međusobnu povezanost sveta i priče („worlding the story“ и „storying the world“), Dejvid Herman, jedan od glavnih predstavnika postklasične naratologije, ističe fundamentalni značaj koji narativ ima u iskustvenom doživljaju sveta, odnosno kao sredstvo ili način razumevanja tog sveta. Prema Hermanu, „svetovi priče mogu se definisati kao svetovi koji su narativom evocirani; recipročno, narativi se definišu kao modeli za određeni način stvaranja sveta“:

Preslikavanje reči (ili drugih vrsta semiotičkih znakova) na svetove možda je fundamentalni uslov za narativno kreiranje smisla; otud ovaj postupak može izgledati tako prirođan i normalan da nijedna „teorija“, nijedan termin niti konceptualni okvir nije potreban da bi se opisale i objasnile specifične procedure koje su u njega uključene⁶.

Antropološko-kognitivni aspekt sveta priče kao mentalne reprezentacije mogao bi biti izazov prilikom tumačenja nekih tradicionalnih retoričkih figura i toposa koji presecaju polje deskriptivne i istorijske poetike. Takav je slučaj sa *katabazom*. Ova figura (topos) definiše se preko tri činioca: 1) Silazak junaka u donji svet u nekom teškom životnom trenutku; 2) Junak traga za nekim objektom koji mu je suštinski važan; 3) Junak ima pratioca u vidu zaštitnika koji ga vodi do odredišta čije je proročke mudrosti i sam čuvan⁷.

Prema Caenersu, pasivna pozicija i nemogućnost junaka da se snađe u donjem svetu naglašeni su i njegovom zavisnošću od vodiča. Po povratku iz donjeg sveta junak se vraća u svoju prvobitnu poziciju i u stanju je da se bez ičije pomoći

⁴ Filozof N. Gudman svojom je knjigom *Načini stvaranja sveta* (*Ways of World Creating*) iz 1978. godine ukazao na raznolikost verzija svetova u različitim naukama, umetnostima, u ljudskom opažanju ili u svakodnevnom diskursu. Među književnim teoretičarima interes za sekundarne svetove koje čitaoci kreiraju u procesu recepcije teksta vidljiv je 80-ih godina 20. veka u radovima M. Benton, Ž. Šefera, kao i među već pomenutim predstavnicima teorije mogućih svetova.

⁵ Više o sintagmi „svet priče“ unutar aktuelnih naratoloških teorija videti u: S. Milosavljević Milić, *Virtuelni narativ, Ogledi iz kognitivne naratologije*, Niš-Sremski Karlovci-Novi Sad 2016, s. 12.

⁶ D. Herman, *Basic Elements of Narrative*, Chichester 2009, s. 105.

⁷ T. Caeners, *Making of the Hero: Katabasis and the Superhero in the Marvel Cinematic Universe*. The Superhero Project: First Global Meeting, University of Oxford, Mansfield College, Oxford. 07.09.–09.09.2015, Oxford 2015, s. 2.

izbori sa preprekama svog sveta. Katabaza otud predstavlja prekretnicu, trenutak promene lošeg u dobro, pasivnog u aktivno stanje⁸. Inicirana momentom krize u junaku, katabaza je “ključna figura u narativima potrage, konflikta, odluke, transformacije”⁹.

U kontekstu istorijske poetike genezu ovog motiva nalazimo već u najstarijim sadržajima ritualističkog porekla, u antičkoj religiji i misticici prisutnoj u antičkom katabazičkom narativu. Poznati su mitovi o Orfeju i Euridici, o Minotauru, ili Odisejevo putovanje u donji svet opisano u XI knjizi Homerovog epa.

Mit o silasku Tezeja u Tartar, te Vergilijevi epovi, možda su najpoznatiji primjeri antičke katabaze. U srednjovekovnoj književnosti to je Pakao iz Dantove *Božanstvene komedije*, dok se u širem kontekstu mogu navesti i brojni opisi hrišćanskih putovanja u onostrane svetove. Novija istraživanja ukazuju na brojne transformacije ovog motiva u književnosti novijeg doba, kao i na njegovu još uvek živu aktuelnost. Dok se stariji sloj katabaze tiče heroja i slavnih umrlih, kasnije su junaci često bezimeni ljudi¹⁰.

Polazeći od navedene definicije, katabazički narativ bi se mogao razumeti preko distinkcije (negacije ili odnosa paralelizma) bar najmanje dva sveta: svet iz kojeg junak kreće, koji napušta (gornji svet) i (donji) svet (svet mrtvih) u koji silazi.

Svojstva svetova u narativu sa motivom katabaze pokazaćemo na primeru tri teksta iz tri različita poetička i žanrovska sistema: u narodnoj priči *Veran pobratim* (iz zbirke narodnih pripovedaka Veselina Čajkanovića), u pripoveci *Vetar Laze Lazarevića* i u drami *Večnost* Branislava Nušića.

U fabuli narodne pripovetke *Veran pobratim* glavni junak, prolazeći pored groblja, nailazi na mrtvaca koga ne žele da pokopaju zbog nevraćenog duga. Hronotop groblja kao liminalnog mesta i markera katabazičnog narativa i lik mrtvaca priprema su za katabazu, kao deo realističnog okruženja. Varijaciju ove topološke oznake predstavlja raskrsće na kome trgovac sreće čoveka koji sedi;¹¹ ispostaviće se da je to onaj mrtvac kome je platio dug. Uvođenje drugog sveta ide implicitno i postupno, preko simboličkog preoznačavanja u folkornom kodu, pominjanjem nečistih mesta.

Siže ove priče čine tri ključna događaja: putovanja junaka, победa zmije i dobijanje careve kćeri. Njegovu kružnu putanju obeležava povratak junaka na mesto prvog susreta, te uzajamnost posete pobratima i njihovih susreta. Za katabazu je posebno indikativna treća promena hronotopa „kad tamo dove”, koja uvodi prebivalište mrtvog pobratima: „dvorovi, gde sve u sjaju i čistu zlatu trepti”,

⁸ *Ibidem*. Caeners navodi primer klasičnog epa u kome katabaza metaforički označava spremnost junaka da prihvati sospstvenu smrt, što predstavlja uslov njegovog ponovnog radjanja kao heroja. Katabaza je otud arhetipski treba locus koji omogućava ovu promenu u statusu junaka.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ J. Bremmer, *Initiation into the Mysteries of the Ancient World. Münchener Vorlesungen zu antiken Welten*, Bd 1, Berlin-Boston 2014, s. 55.

¹¹ Motiv povratka mrtvih među žive može se tumačiti kao katabazička invezija.

„svakojaka čuda”¹². Na „mitsku koncepciju postmortalnog vremena”¹³ ukazuje temporalna granica: junak boravi kod pobratima dve godine.

Završetak priповетke obeležava motiv transformacije junaka (po povratku u gornji svet žena ga ne prepoznaće). U katabazičkom ključu ovde uočavamo fenomen dualiteta junaka i nagoveštaj lika dvojnika kao slabe intrauniverzumske verzije.

Tek kada se junak pogleda u ogledalu, vidi da je osedeo „koje od straha koje od čuda“¹⁴. Na ovom mestu nailazimo na posredni i implicitno uveden *locus horidus*, kao paradigmatičan za katabazu, koji samo nagoveštava transgresivnu prirodu alternativnog sveta.

Katabaza se ipak ovde javlja kao integralni deo SST, aktuelnog sveta priče, pa otud „fikcionalno recentriranje”¹⁵ podrazumeva samo transuniverzumski domen odnosa. Kako su topografske i varijante narativnih jedinki date unutar jednog zajedničkog referentnog sveta teksta, katabazički svet u ovoj narodnoj priповeci nije i alternativni. Ovakav status svetova, zapravo, odgovara generičkom tipu bajke gde nema „unutrašnjeg recentriranja“¹⁶.

Na folklornim osnovama varijante katabazičkog motiva L. Lazarević narativizuje silazak glavnog junaka, Janka u svet umrlih na početku priповетke *Vetar*.

Једно после подне ја сам се, као и обично, шетао с њиме. Он ме доведе у болницу, где ја обично седим у његовој „канцеларији“ док он не обиђе и не види има ли шта ново. Тога дана се он преко обичаја задржа, а ја из дуга времена изићем и станем шетати дугачким ходником. Не знам зашто, али никад нисам смео завирити у собе где су болесници. Тако ми се чинило да је тамо нешто тешко, тамно, мистериозно! Гатке из детињства: о доктору који убија здравог читавог човека само зато да види како је могао оздравити од некаке тешке болести; и о другом доктору, који се дао исецкати на парчета, па закопати у ћубре, и кога су после нашли здравог и читавог, али, стога што су га прерано откопали, био је тек као сасвим мало, новорођено дете; приче: о рађању са сабљом на руци, о „лековима од смрти“, о оживљавању умрлих и о сахрањивању живих, о гујама у срцу и — сто којекаких будалаштина! Све се то потенцисало у једну моћну гужву и клупче, и тако ми се чинило да би се то све почело снурати и одмотавати чим бих ступио ногом у собу где су болесници.

Баш сам ја, шетајући по ходнику, почeo о томе размишљати и падати у неки сан из ранот детињства, а Јоца у тај пар изиђе из једне собе и, видевши ме у ходнику, ухвати ме испод рuke:

— Хајде, море, уђи слободно! Нећe те нико ујести! Знам да нећe!

Момак који га је пратио отвори једна врата. Мене би стид.

Изволи! – рече Јоца.

Хајде ти напред!

Он уђе. Уђох и ја. За нама његов асистент, па онај момак. Затворише врата.

¹² V. Čajkanović, *Srpske narodne priповетке*, Beograd 1999, s. 165.

¹³ D. Vukićević, *Anarhija teksta*, Beograd 2011, s. 176.

¹⁴ *Ibidem*, s. 165.

¹⁵ M. Ryan, *Possible Worlds...*, s. 13.

¹⁶ *Ibidem*, s. 34.

Видео сам једну велику, светлу, високу, чисту собу. С обе стране кревети с белом простијком. Крај кревета мали сточићи с чашама, пљуваоницама, медицинама и понудама, Момци у дугачким белим кецљема и меким ципелама, лако ступају по поду и пажљиво гледају у Јоцу. – У соби је било с обе стране – не знам колико – кревета. Два или три била су празна, у другима су лежали болесници. Неко је од њих био покрiven **и** преко главе, неко је повисоко лешкарио, неко седео. Чини ми се да су подједнако обучени, али нисам видео како, само сам приметио велико коштано дугме под грлом у онога бледог младића у углу што држи пљуваоницу под носом и што му је спреда на два места крвава кошуља. Знам да је у соби била тишина. Сви су пажљиво гледали у Јоцу и одговарали му мањом кратко, али не знам шта. Још ми се учинило да су га с поштовањем **и** поверењем пратили од кревета до кревета¹⁷. [Istakla S. M. M.]

Kao prepoznatljivi elementi katabaze iz citiranog dela pripovetke mogu se navesti: topografija (dva sveta, dugačak hodnik као liminalni prostor koji spaja i razdvaja); antitetički odnosi међу svetovima, opozicija: tamno-svetlo, свет „tišine“ ili „etnološki znak separacije kroz tabu čutanja“¹⁸; ulazak junaka u drugi свет u kriznom životnom trenutku (sistem vrednosti čiji je nosilac majka više nije prihvatljiv,iza Janka je i više neostavrenih ljubavi); pasivnost junaka u trenutku ulaska u donji свет. „Ja сам сасвим делио назоре моје матере: „све са светом и кад је чему време“, али сам све то ипак остављао времену и случају. Случају? – Јест! Ja „Болујем од случаја“, па сам ваљда мало и фаталиста!“¹⁹; svrha odlaska radi dobijanja onog čega je junak lišen u stvranom svetu (ljubav²⁰, ravnoteža, identitet i nemogućnost ostvarenja zadatka); vodič kao posrednik (medijator) i kao spona između oba sveta, kao onaj ко је posvećен у тајне другог света (pobratim, lekar²¹); kazna koja sustиже posetioca; varijacija nepredstavljenosti, toposa neopisivosti другог света („не знам колико“, „не знам како“).

Distinkcija dva sveta prilikom Jankovog prvog odlaska u bolnicu je остра – kada se najavljuje као stanište onostranog u Jankovom strahu prostor bolnice има status virtuelnog narativa. Nakon тога sledi proces asimilacije i akomodacije – свет болнице постаје сastavni deo aktuelnog света priče, ali задржава „dualitet ontološkog krajolika“²², постјујући realistički hronotop sa senkom heterotopije.

¹⁷ L. Lazarević, *Vetar*, [u:] Laza Lazarević, prir. S. Milosavljević Milić, Novi Sad 2015, s. 112.

¹⁸ D. Vukićević, *Anarhija...*, s. 180. Ovo место можемо uporediti sa mitom o Tezeju u Tartaru i sa scenom kada „mutavi, rukama dozivahu u pomoć“: R. Grevs, *Grčki mitovi*, prev. G. Mitrović Omčikus, Beograd 1991, s. 315.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*. Čitana u figurativnom ključu katabazičkog narativa, pripovetka *Vetar* bi pripadala tradiciji Orfejeske katabaze – potrage за voljenom ženom, која sve vreme остаје nema. На tragу daljih analogija uočavamo i refleks katabaze о Tezeju i Pejritoju: na junake prikovane за stolce zaborava u hadu подсећа Janko u posebnom duševnom stanju kada oseća da su mu „доле за патос заковане ноге“.

²¹ Lekar vodič kroz katabazičko iskustvo je чест lik u katabazičkim narativima.

²² T. Pavel, *Fikcionalni svetovi i ekonomija imaginarnog*, „Reč“ 1997, br. 30, s. 111.

Pored pomenute opozicije između virtuelnog narativa i aktuelizovane priče²³, distinkтивni markeri koji idu u prilog razdvajaju sveta živih i sveta bolesnih (umrlih) su višestruki: teški, tamni i misteriozni svet predstavlja sadržaj svesti junaka²⁴ dat unutar iskaza homodijegetičkog (autodijegetičkog) naratora pa mu se može pripisati status dvostruko umetnutog narativa, u skladu sa tipološkom taksinomijom A. Palmera²⁵; Jankov odlazak u bolničku sobu povlači za sobom i hronotopsku promenu (prostornu i vremensku), tako da se prošlost preobražava u temporalnu neodređenost, ahroniju, inače svojstvenu temporalnoj dimenziji bajke ili mita; zamena likova skreće pažnju na razliku koja je kvalitativna, egzistencijalna i ontološka, a ne kao u gornjem svetu – etička i psihološka; jača distanca između junaka i naratora; mimeza je zamenjena numinoznim i mistifikacijom. U kontekstu realističkog diskursa reč je o prestilizaciji (kao, na primer, kod Glišića, s tom razlikom što je kod Lazarevića vidljiva ironijska distanca prema takvoj slici sveta). Navedena svojstva ukazuju na postupak simboličke konverzije, te na „formu simboličke katabaze“²⁶, koja je prisutna u ovoj Lazarevićevoj priповечci.

Prema ritualnom čitanju katabaze kao inicijacije smrti i ponovnog rođenja u drugom obliku²⁷, boravak u hadu korespondira sa limanalnom, drugom fazom van Genepovog obrasca inicijacije (*Ibidem*), ostala dva su razdvajanje i uspostavljane ponovnog poretka²⁸. Jankove repetitivne posete bolnici (simboličkom donjem svetu) okončavaju, međutim, u (figurativno) nemogućem povratku među žive. Junak ostaje zarobljen, trijada se ne ostvaruje. Otud se može govoriti o revidiranom katabazičkom motivu jer Janko se ne vraća kao pobednik nakon suočavanja sa svetom bolesnih i neizlečivih, kao u klasičnim mitovima sa ovim arhetipom.

Bolesni (*mrtvi*), kao pandan kolektivnom liku onog sveta su, prema Jankovim rečima, oni koji ostaju bez majke Takav je i Jankov konačni ishod kada na kraju raskida sa onim što majka predstavlja simbolički u njegovom životu. Jankova simbolička smrt je bez mogućnosti novog, simboličkog rađanja .

U relaciji sa ovim značenjem uvodna scena sa transgresijom svetova javlja se kao ključni sižjni momenat i ključno interpretativno težiste ove priповetke. To je realističko ili modernističko rešenje za uvođenje motiva zagrobnog života, ne isključivo preko folklorne matrice, već preko značenjskog potencijala koji je novi i savremen uvid u unutrašnjost čovekove podsvesti mogao ponuditi, kao i preko

²³ Za detaljniji uvid u svojstva virtuelnog narativa i njegovu opoziciju sa aktuelnim svetom priče v: S. Milosavljević Milić, *Virtuelni narativ...*

²⁴ Iako egzistencijalno razdvojeni i različiti, svi svetovi su deo „tekstualnog univerzuma“ price. M. Ryan, *Possible Worlds...*

²⁵ *Idem.*

²⁶ *Idem.* Pojam preuzimamo od J.L.C. Martineza koji izdvaja tri vrste klasične katabaze: katabazu hibrisa (Tezej), romantičku (Orfej) i nekromantičku katabazu (Odisej).

²⁷ K. Mikellidou, *Euripides' Heracles: The Katabasis-Motif Revisited*, „Greek, Roman, and Byzantine Studies“ 55, 2015, s. 337.

²⁸ Više o tome u kontekstu Euripidove predstave mita o Heraklu, koji tek odlaskom među mrtve potvrđuje svoju herojsku snagu, videti: K. Mikellidou, *Euripides'...*, s. 332.

već pomenute katabazičke inverzije²⁹. Ako je u donjem svetu „prošlost postala nepregledna sadašnjost“³⁰, i Jankovo sećanje (pre svega ono koje se odnosi na tri devojke kao tri neostvarene ljubavi), jeste još jedno katabazičko iskustvo.

Lazarevićeva katabaza se otud može čitati i kao simptom traume modernističkog junaka i znak formalnih (stilskih i strukturnih) inovacija kojima je praćena dezintegracija realističkog diskursa.

U drami *Večnost* B. Nušić polazi od folklornog motiva o povratku mrtvog iz groba i sijećnog predloška istoimene pripovetke J. Veselinovića, a motiv katabaze javlja se kao ključni činilac dinamizacije i re-integracije svetova priče.

I kod Nušića su prisutna gotovo sva žanrovska svojstva katabaze: simbolizacija likova i prostora, topološka opozicija, inicijacijski momenat ženidbe, transsvetovne verzije junaka, alternacija motiva sna, bolesti i smrti, likovi donjeg sveta, vremenske mene kao markeri transgresije svetova, reverzibilnost kretanja kroz svetove.

Demarkaciona linija između svetova rezultat je promene ili ukrštanja disperatnih stilskih i generičkih činilaca, kao što su: tragički i komički modus, patos i parodija, simboličko i mimetičko, mit i bajka, folklorne reminiscencije i kritika aktuelne stvarnosti, locus amoenus i locus horidus; hronotopska inverzija groblja i kazina, sela i grada; dramsko i epsko, poetsko-ritmički i diskurzivni iskaz, repetitivnost narativa kroz scenu i parafrazu. Spajajući motive uspavane lepotice i mrtve neveste, Nušić u neoromantičarskom ključu reinterpretira orfejski tip katabaze uokvirujući ga eksplisitim metatekstualnim figurama Priče i Mita koji potvravaju univerzalni značenjski sloj narativa, odnosno toposa prolaznosti života. Uz brojne reminiscencije na mitološko-folklorne (Orfej) i književne predloške (likovi grobara, kao kod Šekspira, simbolika krojača, renesansne maske prosjaka, arlekina, topas jednakih u smrti, večnosti i trenutku), Nušić pervertira u parodijsko-sarkastičnom tonu ontološku razliku u hijerarhiji svetova. Transformacija momka u starca nakon silaska i boravka u svetu mrtvih, kao i njegov progon nakon povratka u svet živih u sceni pod maskama, postupci su koji ukazuju na jednu vrstu karnevalizacije Orfejskog tipa katabaze³¹.

Ko ste vi? Ja sam mladoženja. Odakle dolazite? Iz groba. [...] On zateče nov svet koji je vrtoglavu pirovao i razuzdano plesao na grobovima njegovih dragih; on zateče svet koji je zaboravio prošlost, kojega se nije ticala budućnost, svet koji je živeo samo sadašnjošću³².

Nušićovo poigravanje sa izokrenutim svetovima pandan je multiplikaciji transgresija koja je u osnovi ovog dramskog narativa; ne samo da život zamjenjuje smrt, već i pravdu dželat, glupost se javlja namesto mudrosti, a begunac iz ludnice

²⁹ Ne treba smetnuti s uma da je L. Lazarević, kao student a potom i kao uspešan lekar, bio na izvoru aktuelnih epistema svoga doba.

³⁰ T. Caeners, *The Making of the Hero...*

³¹ Opsirnije o primeni karnevalske logike „sveta okrenutog naglavačke“ na slikanje podzemnog sveta v: M. Bahtin, *Problemi poetike Dostoevskog*, prev. M. Nikolić, Beograd 2000, s. 126.

³² B. Nušić, *Večnost. Sabrana dela Branislava Nušića*, Beograd 1966, s. 202.

namesto starca. Ove zamene vode ka sveopštoj relativizaciji sistema vrednosti otelotvorenoj u pojavi maski i arhetipu usuda prolaznosti kao idejnom ishodištu ove Nušićeve drame.

Motiv katabaze koji je razmatran kroz tri narativa različitih poetičkih pro-sedea ukazuje na njegovu plodotvornu modelativnu funkciju u pogledu kreiranja narativnog univerzuma. Tumačenje ovog motiva u kontekstu svetova priče neizostavno je povezano sa distinkcijom i transgresijom svetova, uz snažno istaknute transsvetovne verzije junaka. Mitski, folklorni i različiti intertekstualni slojevi katabazičkog narativa koji se reflektuju u sižejnim, hronotopskim i stilsko-gene-ričkim razlikama unutar istorijsko-poetičke vertikale, ne ukidaju sam značenjski nukleus ovog toposa; sa druge strane, upravo ta invarijantna crta katabaze ključno je distinkтивno obeležje osnovnih parametara u interpretaciji narativnih svetova, koji se, prema M. L. Rajan, tiču distance u odnosu na naš stvarni svet, veličine i stepena njegove ontološke završenosti.

Bibliografija

- Bahtin M., *Problemi poetike Dostojevskog*, prev. M. Nikolić, Beograd 2000.
- Bremmer J., *Initiation into the Mysteries of the Ancient World. Münchener Vorlesungen zu antiken Welten, Bd 1.*, Berlin-Boston 2014.
- Caeners T., *The Making of the Hero: Katabasis and the Superhero in the Marvel Cinematic Universe. The Superhero Project: First Global Meeting*, University of Oxford, Mansfield College, Oxford. 07.09.–09.09.2015, Oxford 2015.
- Čajkanović V., *Srpske narodne pripovetke*, Beograd 1999.
- Greš R., *Grčki mitovi*, prev. G. Mitrinović Omčikus, Beograd 1991.
- Herman D., *Basic Elements of Narrative*, Chichester 2009.
- Lazarević L., *Vetar*, [u:] *Laza Lazarević*, prir S. Milosavljević Milić, Novi Sad 2015.
- Margolin J., *Jedinke u narativnim svetovima: jedna ontološka perspektiva*, „Reč“ 1997, br. 30.
- Mikellidou K., *Euripides' Heracles: The Katabasis-Motif Revisited*, „Greek, Roman, and Byzantine Studies“ 55 (2015).
- Milosavljević Milić S., *Virtuelni narativ. Ogledi iz kognitivne narratologije*, Niš-Sremski Karlovci–Novi Sad 2016.
- Nušić B., *Večnost, Sabrana dela Branislava Nušića*, Beograd 1966.
- Pavel T., *Fikcionalni svetovi i ekonomija imaginarnog*, „Reč“ 1997, br. 30.
- Ryan M., *Possible Worlds: Artificial Intelligence and Narrative Theory*, Bloomington 1991.
- Vukićević D., *Anarhija teksta*, Beograd 2011.

The *katabasis* motif and the narratological notion of the storyworld

Summary

The article analyzes the motive of *katabasis* related to the notion of the storyworld as the dominant methodological frame in the field of postclassical and cognitive narratology. Bearing in

mind the criteria of authentication (Doležel 1998), alternativity (Ryan 1991), ontological difference (Pavel 1986) and narrative extension (Herman 2002), the author analyzes the descent into the underworld. Also, this kind of journey is considered in the context of the transfictional identity of literary characters. The properties of narratives with *katabasis* are considered in three different literary texts, with regard to their poetics and genres qualities: in the folktale *The Faithful Brother*, in the short story *The Wind* by Laza Lazarević, and in the drama *The Eternity* by Branislav Nušić. The mythological and archetypal layers of *katabasis* demonstrate its significant narrative potential when it comes to storyworld multiplications and transgressions.

Keywords: *katabasis*, storyworld, transworld identities

Мотив катабасиса и наратологический концепт мира рассказа

Резюме

В статье анализируется мотив катабасиса. Мотив связан с понятием сюжетного мира, являющегося ведущей методологической рамкой постклассической нарратологии. Сошествие в загробный мир анализируется в соответствии со следующими критериями: аутентичности, „альтеритета”, онтологических различий и нарративной экстензии. Мотив сошествия в мир умерших рассматривается в контексте трансфикациональной идентичности литературного героя. Материалом для анализа послужили три произведения сербской литературы: народный рассказ *Верный собрат*, рассказ *Ветер* Лазы Лазаревича и драма *Вечность* Бранислава Нушича. Миологические и архетипические уровни мотива катабасиса свидетельствуют о его высоком нарративном потенциале.

Ключевые слова: катабасис, мир рассказа, трансмировая идентичность